

Sprog til tiden – en sprogpolitisk status for det danske sprog

Af Mia Steen Johnsen

I de seneste 10 år er sprog, sprogbrug og sprogpolitik for alvor kommet på den politiske dagsorden i Danmark, og emnerne fylder også godt i den offentlige debat. Den øgede opmærksomhed på sproget skyldes ikke mindst den tiltagende internationalisering og frygten for såkaldt domænetab til engelsk, dvs. at dansk taber terræn til engelsk på områder, hvor dansk førhen var det enerådende eller dominerende sprog. En lang række private og offentlige virksomheder har indført sprogpolitikker, og det seneste politiske udspil i debatten om en national sprogpolitik er rapporten *Sprog til tiden*, som blev offentliggjort i april 2008.

Baggrund for Sprog til tiden

Rapporten *Sprog til tiden* er udarbejdet af et sprogudvalg, der blev nedsat af Kulturministeriet i 2007 med det formål at “studere vilkårene for det danske sprog og vurdere, om der skulle være behov for en sprogløvs”. Forud for rapporten er der udkommet en række andre dokumenter, som i større eller mindre grad ligger til grund for *Sprog til tiden*. Allerede i 2003 udgav et udvalg nedsat af Kulturministeriet rapporten *Sprog på spil*, som var det første udkast til en egentlig dansk sprogpolitik. På baggrund af denne rapport udsendte regeringen i 2004 en sprogpolitisk redegørelse med en række målsætninger for, hvordan anbefalingerne i *Sprog på spil* skulle føres ud i livet for at styrke det danske sprog. Det er med afsæt i denne redegørelse og de efterfølgende initiativer på

det sprogpolitiske område, at Kulturministeriet i 2007 nedsatte det udvalg, der står bag *Sprog til tiden*.

Kort om rapporten

I de indledende bemærkninger til rapporten fastslås det, at Sprogudvalget skal undersøge udviklingen i det danske sprog efter regeringens sprogpolitiske redegørelse fra 2004 og følge op på den nordiske sprogdeklaration og andre relevante initiativer. Derudover skal udvalget vurdere de fremtidige sproglige kompetencer i det danske samfund. Disse vurderinger skal munde ud i en anbefaling af, om der er behov for egentlig lovgivning på sprogområdet, og i konkrete forslag til, hvordan det danske sprog kan styrkes på forskellige områder.

Rapporten består af 10 kapitler, hvor kapitel 1 og 10 er henholdsvis indledning og konklusion. I hvert af kapitlerne 2–9 gøres der status over det behandlede emneområde, og som afslutning på hvert kapitel opstiller udvalget en række anbefalinger til, hvilke tiltag der bør gennemføres inden for området. Rapporten kommer emnemæssigt vidt omkring, idet den behandler alle områderne førskole, uddannelsessystemet, forskning, det private erhvervsliv, sprogteknologi og terminologi, den offentlige sektor, kultur og medier, det nordiske sprogfællesskab og dansk i EU. Modersmålsproblematikken har også fået en mere fremtrædende plads end i *Sprog på spil*, hvor denne problemstilling kun blev nævnt ganske kort.

Dansk eller parallelsprog?

Et centralt og gennemgående tema i hele rapporten er begrebet parallelsproglighed, dvs. sikring af, at det danske sprog bevares, uden at engelsk eller andre fremmedsprog nedprioriteres, og understregelsen af, at **dansk fortsat skal være et “komplet og samfunds bærende sprog”**, dvs. et sprog, der kan anvendes i alle sammenhænge og inden for alle domæner. Allerede i indledningen berøres det dilemma, at der her er to umiddelbart modstridende forudsætninger, som gør sig gældende, nemlig på den ene side hensynet til den internationale konkurrenceevne og på den anden side hensynet til det danske samfunds behov. På den ene side er det nødvendigt at have fremmedsproglige kompetencer for at kunne begå sig internationalt, og på den anden side er det vigtigt, at dansk fortsat kan bruges på alle samfundsområder, så ingen borgere sættes ud på et sidespor. Dette gælder især inden for de videregående uddannelser og forskningen, hvor udvalget lægger vægt på, at dansk skal bevares i både forskning og uddannelse, og at forskning også fremover skal formidles på dansk for at undgå, at en del af befolkningen hægtes af. Som jeg ser det, er der ikke lagt op til protektionisme i teksten, dvs. beskyttelse af det danske sprog, men snarere et ønske om at bevare ligeværdigheden mellem dansk og andre sprog ved at styrke kompetencerne i både dansk og fremmedsprog. Dansk skal styrkes, men ikke på bekostning af andre sprog.

Domænetab og domænevinding

Hvad angår det danske sprogs status, **optræder ordet “domænetab” ofte i den sprogpoltiske debat.** Modsat parallelsproglighed har dette begreb dog ikke en særligt fremtrædende stilling i *Sprog til tiden*, og i et

enkelt tilfælde tales der endda om **“domænevinding”**, altså at dansk har vundet større udbredelse. Der hentydes her til, at dansk er et af EU's officielle sprog og dermed også bruges i international sammenhæng uden for Danmarks grænser. Ellers nævnes domænetab kun i forbindelse med universiteter og forskning, hvor det anføres, at det danske sprog i dag taber domæne som videnskabssprog. Udvalget mener dog ikke, at dette nødvendigvis er negativt, så længe forskerne også formidler deres viden og resultater på dansk. Der argumenteres således indirekte for parallelsproglighed i **forskningen, ligesom det også anføres, at “et universitet i dag må udvikle en sprogpolitik, der både sikrer det danske sprog mod at miste domænet forskning og øger beherskelsen af engelsk og andre fremmedsprog”.** I forhold til erhvervslivet mener flertallet af udvalgets medlemmer, at dansk ikke er truet, **men trives side om side med engelsk “i en slags parallelsproglighed”.**

Styrkelse af dansk

Som det er tilfældet med det danske sprogs status i erhvervslivet, konkluderer udvalget, at dansk overordnet set ikke er truet, men at der er behov for en styrkelse af det. Der anbefales forskellige målsætninger inden for alle rapportens hovedområder. Disse målsætninger kan kort opsummeres som følger:

- Fremme af den sproglige bevidsthed og glæden ved sproget
- Udvikling af børns sprog allerede i førskoletiden
- Styrkelse af danskfaget på læreruddannelsen og i folkeskolen
- Uddannelse og efteruddannelse i skriftlig og mundtlig praktisk sprogbrug

- Bevarelse af dansk som fag- og videnskabsprog
- Udvikling af sprogteknologi og terminologi på dansk
- Sikring af, at det offentlige bruger dansk af en høj kvalitet
- Støtte til dansk skøn- og faglitteratur
- Fremme og bevarelse af dansk i international sammenhæng.

Alle disse målsætninger er gode og relevante, og det er et enigt udvalg, der står bag dem. Dog er udvalgets medlemmer inden for emnet bevarelse af dansk som fag- og videnskabsprog ikke helt enige om, hvordan målsætningerne konkret skal føres ud i livet. Her mener nogle af medlemmerne, at der er behov for ændringer i den nuværende lovgivning, mens andre ikke ser grund til at indføre bindende bestemmelser.

Blandt udvalgets konkrete anbefalinger er (1) **iværksættelse af en kampagne**, der skal gøre folk mere bevidste om sproget og børns sproglige udvikling, (2) et minimumstimal for danskfaget på læreruddannelsen, (3) **sikring af, at der også fremover undervises og formidles forskning på dansk**, (4) udvikling af nationale, offentligt tilgængelige danske og flersproglige term- og vidensbanker, (5) offentlig støtte til udvikling af sprogteknologi på dansk, (6) oprettelse af et officielt terminologiorgan i Danmark, (7) fortsat fokus på den sproglige kvalitet i offentlige institutioner gennem sprogpolitikker, (8) bevarelse af dansk som officielt sprog i EU og (9) **sikring af, at EU's retsregler fortsat formidles på dansk**.

Dansk i EU

Punktet om dansk i EU fortjener en kommentar, da det i rapporten nævnes, at ikke

alt længere oversættes til dansk, og at dansk tolkning i stigende grad fravælges til fordel for kommunikation på engelsk. Fravalget af tolkning til dansk skyldes til dels en EU-regel om, at der afsættes en pulje penge til tolkning, og den del af puljen, der ikke bruges til dette, kan bruges til at finansiere EU-medarbejdernes tjenesterejser. Som i *Sprog til tiden* nævnes i **regeringens sprogpolitiske redegørelse fra 2004 en målsætning om, at dansk skal bevares som officielt EU-sprog**. Det kan derfor undre, at man herudfra og ud fra den betragtning, at der er behov for en styrkelse af dansk, tillader fravalg af tolkning af økonomiske årsager. Også det faktum, at ikke alt længere oversættes til dansk, bør være et område, politikerne må holde øje med, da det bryder med princippet om flersproglighed i EU og på sigt kan underminere det danske sprogs status i EU.

Styrkelse af fremmedsprog

Anbefalingerne i *Sprog til tiden* går som nævnt ikke kun på at styrke det danske sprog, men også på at sikre og udvikle de fremmedsproglige kompetencer i samfundet, så Danmark kan stå stærkt på den internationale scene. Også her opstilles der en række målsætninger, som kan sammenfattes i følgende punkter:

- Øget fokus på undervisning i fremmedsprog
- Udvikling af fremmedsproglige kompetencer, både i engelsk og andre sprog
- Opfattelse af tosprogede som en resurse snarere end et problem
- Lettelse af forholdene på arbejdsmarkedet for folk med andre modersmål
- Fremme af kendskabet til de nordiske nabosprog.

Igen er målsætningerne gode og relevante, og udvalgets medlemmer er enige om dem. Kun en konkret anbefaling af, at tysk skal være obligatorisk andet fremmedsprog i folkeskolen efter engelsk, er ikke alle udvalgets medlemmer enige i. Forslaget giver ellers god mening, da tysk ifølge den europæiske sprogpagt har status som det eneste officielle minoritetssprog i Danmark, og da Tyskland er Danmarks største handelspartner.

De konkrete anbefalinger fra udvalget er bl.a. (1) muligheden for at vælge flere fremmedsprog i gymnasiet og på de øvrige ungdomsuddannelser (der henvises til EU's målsætning om, at alle EU-borgere skal kunne to europæiske fremmedsprog ud over deres modersmål), (2) sikring af, at der udbydes uddannelser i både engelsk og andre relevante fremmedsprog, (3) udvikling af nationale, offentligt tilgængelige flersproglige term- og vidensbanker, (4) styrkelse af de tosprogedes kompetencer ved f.eks. at gøre det lettere for dem at få papir på deres modersmålskundskaber, (5) adgang til oplysninger, som er af betydning for en medarbejders arbejdsforhold, på andre sprog end dansk (f.eks. generelle vejledninger i danske arbejdsmarkedsforhold) samt (6) mere og bedre undervisning i de nordiske nabosprog. Det er værd at bemærke, at selvom der langt hen ad vejen i *Sprog til tiden* er fokus på engelsk over for dansk, understreges også vigtigheden af at styrke færdighederne i andre fremmedsprog.

For og imod lovgivning

Ud over at komme med konkrete forslag til, hvordan det danske sprog kan styrkes, havde udvalget bag *Sprog til tiden* til opgave at vurdere, om der er behov for lovgivning på sprogområdet i form af en egentlig sproglov eller lovgivning på enkeltområder.

Det er ikke slået fast i nogen lov, at dansk er det officielle sprog i Danmark. I grundloven nævnes sprog slet ikke, mens der i retsplejelovens § 149 står, at rets sproget er dansk. Desuden findes der en retskrivningslov, hvori det fastslås, at dansk retskrivning fastlægges af Dansk Sprognævn, og at offentlige institutioner og skoler skal følge disse normeringer. Endelig skal nævnes universitetsloven, som indeholder bestemmelser om de regler, universiteterne skal følge, herunder at universiteterne har pligt til at **“udveksle viden og kompetencer med det omgivende samfund”** – den såkaldte formidlingspligt. Der findes dog ingen egentlig sproglov.

I *Sprog til tiden* nævnes, at der for nylig er stillet forslag om en sproglov i Sverige. Sverige var allerede i begyndelsen af den sprogpoltiske debat et skridt foran, idet den svenske version af *Sprog på spil*, som havde titlen *Mål i mun*, udkom i 2002. Siden disse to rapporter er behovet for lovgivning blevet diskuteret i begge lande, men hvor man i Sverige har konkluderet, at det er hensigtsmæssigt med en rammelov, har man i Danmark altså indtil videre satset på anbefalinger. Det ser ikke ud til at ændre sig med *Sprog til tiden*.

Som det påpeges i rapporten, er der mange områder, det ikke er muligt at lovgive om, og det ønsker udvalget heller ikke. Det er kun på området forskning og videregående uddannelser, at en del af udvalget ønsker at ændre den nuværende lovgivning. Modstanderne af bindende bestemmelser argumenterer bl.a. for, at de nødvendige regler allerede findes i universitets- og akkrediteringsloven (sidstnævnte foreskriver, at et uafhængigt råd skal vurdere uddannelsernes kvalitet og relevans) og anbefaler i stedet, at universiteterne skal begrunde deres valg af undervisnings-

sprog, og at området skal overvåges nøje med henblik på eventuelle senere indgreb, hvis en uheldig udvikling giver anledning til det. Fortalerne for lovgivning tilbageviser modstandernes argument om, at de nødvendige regler allerede findes i den eksisterende lovgivning, med at flere fakulteter ikke opfylder målsætningen om parallelsproglighed i forhold til universitets- og akkrediteringsloven, idet dansk i stigende grad fravælges som undervisningssprog også på uddannelser, hvor de fleste af kandidaterne skal fungere i dansk sammenhæng. Desuden argumenteres der for (1) et formidlingsmæssigt hensyn, dvs. at dansk skal bevares som fag- og videnskabssprog i både undervisning og forskning, (2) et demokratisk hensyn, dvs. at alle borgere skal kunne følge med i udviklingen, (3) et kulturelt hensyn, dvs. at der sker et kulturtab, hvis dansk ikke længere bruges som videnskabssprog og (4) et pædagogisk hensyn, dvs. at forståelsen og indlæringen fremmes, hvis undervisningen foregår på dansk, da både undervisernes og de studerendes engelskkundskaber muligvis ikke er gode nok eller i hvert fald ikke lige så gode som deres modersmålskundskaber (det vil her sige danskundskaber).

Andre argumenter mod at indføre lovgivning på sprogområdet, som berøres i rapporten, er, at fremmedsprogs indflydelse er selvbegrænsende forstået på den måde, at der stadig vil blive talt og skrevet dansk, selvom der sker et vist domænetab til engelsk eller andre sprog. Hertil kommer, at man godt kan lovgive om rettigheder, f.eks. at borgerne skal have ret til at få bestemte oplysninger på flere sprog, men det er sværere at lovgive om pligter, da det vil være vanskeligt at håndhæve reglerne. I modsætning hertil står udvalgets målsætning om, at dansk skal bevares som et “komplet og sam-

funds bærende sprog”, hvilket må inkludere et dansk fagsprog på alle domæner. Hvis universiteterne ikke opfylder målsætningerne i den nuværende lovgivning, som udvalgets fortalere for lovgivning anfører, taler det for at lave reglerne om i hvert fald på dette område. Her skal det dog huskes, at universiteter og forskere til en vis grad er underlagt pragmatiske hensyn. Hvis det bedre kan betale sig for dem økonomisk eller karrieremæssigt at tilbyde undervisning eller udgive videnskabelige publikationer på engelsk end på dansk, skal der mere tungtvejende argumenter end sprogpoltiske hensyn til for at ændre denne praksis, og udvalgets fortalere anbefaler da også et såkaldt sprogtaxameter, hvor universiteterne får godtgjort eventuelle udgifter til at fastholde parallelsprogligheden.

Der er mange gode argumenter både for og imod lovgivning på sprogområdet, men hvis man mener det alvorligt med at ville styrke det danske sprog, bør der efter min mening være handling bag ordene. En rammelov, som det er foreslået i Sverige, ville sende et vigtigt politisk signal om, at sproget vægtes højt, som der også lægges op til med følgende udtalelse i *Sprog til tiden*:

Overordnet set kan en indsats for det danske sprogs trivsel over for globaliseringens udfordring kun virke, hvis den betragtes som en værdipolitisk indsats, der samler positiv opmærksomhed om dansk sprogs værdier og kvaliteter i alle de forskellige funktioner, det har for os. Man kan bedst opmuntre til positiv værdsættelse ved at udvise den.

Udvalget afviser dog behovet for at indføre en overordnet sproglov med den begrundelse, at det danske sprog ikke er truet, at mange områder ikke kan reguleres, og at det vil være svært at håndhæve loven. I betragt-

ning af, hvor meget der gøres ud af målsætningen om parallelsproglighed og at bevare dansk som et komplet og samfundsbærende sprog, kan det undre, at der anbefales en så passiv strategi.

Andre stemmer i debatten

Eftersom både Rektorkollegiets rapport fra 2003 og regeringens sprogpolitiske redegørelse fra 2004 har indgået i udvalgets overvejelser, er det forventeligt, at der er overensstemmelser mellem disse og *Sprog til tiden*. I alle tre publikationer anbefales parallelsproglighed, og i ingen af dem opfordres der til lovgivning på området. Rektorkollegiet anbefaler ligesom udvalget, at det klart skal defineres, hvilke uddannelser der skal udbydes på dansk og/eller fremmedsprog, og i det hele taget går langt de fleste af Rektorkollegiets anbefalinger igen i *Sprog til tiden*. I regeringens redegørelse står der, at dansk fortsat skal være hovedsproget i undervisningen på de videregående uddannelser, at formidling på dansk skal styrkes, og at der skal være parallelsproglighed i både forskningen og undervisningen. Konklusionen i både regeringens redegørelse og *Sprog til tiden* er, at dansk ikke er truet, men at der er behov for en styrkelse, og dette lægges der også indirekte op til i Rektorkollegiets rapport.

Over for disse står Dansk Sprognævn, Modersmål-Selskabet og Modersmålskredsen, som alle tre går ind for en mere aktiv sprogpolitik. Modersmål-Selskabet kritiserer regeringens sprogpolitiske redegørelse for kun at indeholde anbefalinger og opfordringer og kritiserer ligesom Dansk Sprognævn regeringen for at modarbejde sin egen sprogpolitiske redegørelse i en redegørelse til Folketinget fra Undervisningsministeriet og Videnskabsministeriet fra april 2004, hvor

der anføres følgende målsætning: "Regeringen vil sætte fokus på øget brug af engelsk som undervisningssprog i de videregående uddannelser". Det må siges at sende modstridende signaler, og jeg er enig i, at der er behov for en klar strategi fra regeringens side. Sprognævnet går ligesom udvalget ind for parallelsproglighed og for sikring af dansk som et komplet og samfundsbærende sprog, men i modsætning til udvalget mener nævnet, at dansk er truet af, at undervisningen på universiteterne i stigende grad foregår på engelsk frem for på dansk. Nævnet tilslutter sig fortalerne for en rammelov efter svensk model, hvor dansk skal være det officielle sprog i Danmark og i international sammenhæng, og mener, at der er behov for bindende bestemmelser til regulering af brugen af dansk og engelsk i undervisningen fra folkeskole til universitet. Hvor der altså i *Sprog til tiden* er fokus på pleje frem for beskyttelse af det danske sprog, sætter sprognævnet beskyttelse forrest. Bortset fra konklusionen om, at dansk er truet, og at der derfor er behov for lovgivning, er sprognævnets anbefalinger fra 2007 dog afspejlet i *Sprog til tiden*.

Afsluttende bemærkninger

Overordnet set er *Sprog til tiden* en interessant og relevant rapport, der kommer vidt omkring og fremstår gennemarbejdet. Anbefalingerne er relevante, og der er en rød tråd i form af det gennemgående tema parallelsproglighed. Sproget er letlæseligt, og på trods af, at der argumenteres meget, er tonen saglig og sober med undtagelse af en enkelt sætning ("Det kan den danske regering ikke være bekendt"), som virker malplaceret, men samtidig dog viser, hvor følelseladet debatten er.

Rapporten havde til formål at gøre status

over det danske sprogs tilstand og komme med konkrete anbefalinger til, hvordan det kan styrkes, samt komme med en vurdering af, om der er behov for lovgivning på sprogområdet. Dette formål opfyldes – bortset fra i spørgsmålet om lovgivning på universitets- og forskningsområdet, hvor udvalgets medlemmer ikke har kunnet nå til enighed. Som nævnt i de foregående afsnit, er det generelt et emne, der skiller vandene, og det vil sandsynligvis også være svært at opnå politisk enighed om at få gennemført lovgivning på området.

Efter *Sprog på spil* blev der iværksat en række initiativer fra politisk hold på bl.a. skoleområdet, og det skal blive spændende at se, hvilke af anbefalingerne i *Sprog til tiden* der vil munde ud i konkrete politiske initiativer. Uanset om politikerne vælger at indføre en overordnet sproglov, justere den nuværende lovgivning eller helt undlade at lov-

give, er det afgørende, at der findes en passende balance mellem dansk og engelsk/andre fremmedsprog inden for alle områder af samfundet, så både de danske og de fremmedsproglige kompetencer sikres, samtidig med at dansk fastholdes som et komplet og samfundsbærende sprog. Det er vigtigt at være åben for, at sproget udvikler sig, men det er også vigtigt at holde fast i, at det skal kunne bruges i alle sammenhænge. Der må derfor stilles krav om en mere aktiv sprogpolitik, end der lægges op til i *Sprog til tiden*.

Mia Steen Johnsen (f. 1979) er translator og cand.ling.merc. i engelsk med en bachelorgrad i tysk. Hun arbejder med oversættelse, korrekturlæsning og termstyring inden for især medicinsk fagsprog hos Inter-Set Oversættelser i Århus. Medforfatter af flere artikler om sprogpolitik og leksikografi.

Når man forfordeler sine venner med kanon bjørnetjenester

Af Erik V. Krustrup

Ja, hvad gør man så egentlig? Svaret blæser indtil videre i vinden for de fleste, men hvis man skal tro den nye nationalordbog, *Den Danske Ordbog* (1-6, 2003-2005), er det til at overse, hvornår den unge generations ofte stik modsatte betydningsudlægning af klassiske danske ord for alvor vinder indpas i vort dagligsprog. En generations- og forståelseskluft af hidtil uset dybde vil åbne sig for os alle.

Et såkaldt pendulord som *bjørnetjeneste* kan ifølge forskerne nu også betyde »stor hjælp« i stedet for som tidligere at signalere noget skadeligt. Det at *forfordele* nogen bliver til

»begunstigelser«. Osv.

Selvfølgelig skal sproget udvikle sig. Ellers gik vi jo alle sammen rundt og snakkede holbergsk. Men at lade det vokse helt frit og blot registrere hvert nyt ord fra f.eks. internettet som et anvendeligt alternativ til en indarbejdet sprogforståelse er det samme som at acceptere hvert nyt ukrudtsfrø i haven som pryde og kulturtilskud og noget, der sandelig skal have lov til at brede sig.

Mentalt harakiri

Hvis sproget i dagligdagen i bl.a. skole og medier får lov til at SMS'se derudad uden